

שפירות מעל חוביצות

על היצירה העבראקית

נולדתי – נולדנו! – בין שני הדורות, בין שתי השפות והתרבויות, על הגשר הרעוע והמוחלש שבין שתי הגדות הקרובות כל כך והרחוקות כל כך. חיינו את חיינו בתוך (ומתוך) תרבות ושפה שירדו מתפארתן ומרוב קיומן באחת. דינה של השפה שנולדתי אליה נחרץ להיכחד כשפה חיה. ולפתע העזתי לכתוב בעיראקית שנותרה בי והגיעה רסיסית עד לקצות האצבעות.

החיבור שלי לקבוצת הפייסבוק "משמרים את השפה העיראקית" הגיע מכמה כיוונים, מיד אחרי פרסום ספר שירי הראשון, לפני כשנתיים. כמה ימים לאחר הפרסום מצאתי את עצמי בשיחה טרנס-אטלנטית עם זהבה ברכה, מייסדת הקבוצה. זהבה – או בכינויה ה"מודירה" (המנהלת) – סיפרה לי על הקבוצה שהקימה¹, שלחה סרטון של נאומה על מורשת יהדות עיראק באירוע לציון 75 שנה לאירועי ה"פרהוד" בדיון "השדולה לשימור וטיפוח מורשת ותרבות יהודי ארצות ערב והאסלאם", וסיפרה על יוצרים השייכים לקבוצה, וביניהם אמירה הס, ענת לב-אדלר, אלמוג בהר, הרצל ובלפור חקק, מונה ברק ורועי סלמן. זהבה הזמינה אותי לפרסם בקבוצה – שמנתה אז כ-25,000 חברים ומונה כיום יותר מ-50,000 – ולראות בקבוצה, או לבנות בה, את ביתי. על הדרך לימדתי זהבה אי-אילו טריקאיות לעבודה אפקטיבית בארצות פייסבוק. ביקור בדף הקבוצה הוביל אותי אל שרשור אין-סופי עם תמונות סירי קובה, סמבוסק למינהו, מִקְשָׁא וחצילים מטוגנים (שבת התקרבה). ביניהם היו פזורים פתגמים, פה ושם זיכרון נוגע-ללב מימי המעברות, שריד זיכרון דהה מעיראק ממש ושאלות לשוניות ("מה זה אבו נאג'?"²). חקרתי את רסיסי הדיונים והרגשתי כתושב באותה מולדת דמיונית גוועת בבטחה – כאן עם יותר חן וחסד – של התרבות והשפה העיראקית, קרי "העיראקית

1 להרחבה ראו: אינס אליאס, "השפה העיראקית יהודית קמה לתחייה בתל אביב ובבגדד", גלריה, הארץ, 3.3.16; "זהבה המשמרת: האישה שגייסה את פייסבוק לשימור שפת יהודי עיראק", Y-net, 16.6.16.
2 כינוי שהיה שגור בעיראק לגבר שלא זכה לילדים ושלא יכול להיקרא על שם ילדו שלו.

היהודית" (או "הבבלית היהודית", או "הערבית היהודית"), אחת משתי השפות שקיבלו את פניי בבואי אל העולם, לצד העברית.

שנה קודם לכן ראייתי את הסופר אלי עמיר במועדון הפנימייה למדעים ואמנויות בירושלים, ובמהלך הערב הוקרנו קטעים מהסרט "מפריח היונים" המבוסס על ספרו (הסרט היחידי שדובר כולו ערבית-יהודית עיראקית). במהלך האירוע הבנתי שאנו מצויים באחת ההזדמנויות האחרונות למפגש בין יוצא הקהילה היהודית העתיקה בעולם, אדם (וסופר) שיכול לזכור ולספר דברים משם (עמיר יצא את עיראק בהיותו כבן 13) לבין בני דור ישראלי שלא ידע את בבל. הזדמנות אחרונה-כמעט למגע חי בתום כאלפיים ושש מאות שנות קהילה ומורשת.

חלוף הזמן והמפגש המפתיע עם זהבה ברכה וקבוצת המשמרים חידדו אצלי את ההבנה באשר לרגש הנוגה שבו נעטפה מחשבתי באירוע. נולדתי – נולדנו! – בין שני הדורות, בין שתי השפות והתרבויות, על הגשר הרעוע והמוחלש שבין שתי הגדות הקרובות כל כך והרחוקות כל כך. רבים מהמשמרים, ואני בתוכם, חִיֵּינו את חִיֵּינו בתוך (ומתוך) תרבות ושפה שירדו מתפארתן ומרוב קיומן באחת. דינה של השפה שנולדתי אליה נחרץ להיכחד כשפה חיה.

בהמשך פרסמתי מיצירתי בקבוצה, ובמהרה התקבצו קוראים מתעניינים, מגיבים ומתמידים. שנים קודם, כשהתחלתי לפרסם, הרגשתי שאני יוצא אל מרחב ספרותי שבו המוזיקה הפנימית שלי אינה מובנת עד סופה. עתה הרגשתי, לראשונה, שאני מפרסם את יצירתי במגרש ביתי. "קרבת התדרים" בסביבה החדשה מעולם לא הייתה גדולה יותר. ספרי "עכשיו הנסיעה", שהצטייר לי בעת הכנתו כשירת המרחקים, גילה לי בעזרת "המשמרים" עד כמה התקרבותי בתוך ההתרחקות. גיליתי מחדש שירים כמו "ארץ נהרות" (עיראק כמובן), "נקודת חיבור" (של אבי בין עולמותיו) ו"בטן העוד הרה ויולדת". הרגישו אותי בבשר. קורא מעמיק אחד ואיש מקסים, תהה איך ייתכן שידעתי לכתוב עליו ככה. כששוחחנו גילינו שסבו, מורדוך מאנע, וסבו של אבי, יחזקאל מאנע, היו אחים. פגשתי קרובי משפחה רחוקים שהכירו אותי עתה דרך יצירתי. ולפתע העזתי לכתוב בעיראקית שנותרה בי והגיעה רסיסית עד לקצות האצבעות. כילד הקשבתי לשיחות המבוגרים שהתנהלו בעיראקית והבנתי חלק גדול מהדברים. הוריי דיברו ביניהם תכופות בעיראקית. כשאבי ביקש לשלוח אותי לישון היה שולח אותי ל"צ'רפִּיה", למיטה, ומפרש-מחדד בעברית "זמן ללבוש את המיטה". הדברים המועטים שכתבתי התקבלו באהבה, אבל חטפתי גם אי-אילו לֵאטֻמוֹת וירטואליות על העירובין של ערבית ממש עם העיראקית היהודית, השפעה מובנת בהיותי "עיראקי" שגדל בסביבה ערבית (יפו הפועלית, הע'זווית-דפאוּוּית, של טרום האינתיפאדה הראשונה).

עד מהרה גיליתי שחלק מהקוראים כותבים בעצמם, ושמעבר להתענגות על מטעמי המטבח העיראקי ועל הפתגמים, מתקיים בקבוצה מרחב יצירה חי וספונטני, המכוון בחלקו אל חברי הקבוצה ולעתים אף עוסק בהם ישירות. המכנה המשותף הרחב של היצירה הוא "העיראקיות", זיכרונות, חיי המעברה, תיעוד באופנים שונים וכמובן השפה עצמה. חלק גדול מהיצירה כתוב עברית, אך לעתים קרובות משולבת בה עיראקית יהודית, שרמת השליטה בה משתנה – בין שליטה חלקית ביותר לבין שליטה (נדירה) ברמת שפת

אם ואפילו שפת כתיבה. עם הזמן כותבים מסוימים התחילו מתרגמים אלה את אלה, ולאחרונה אף הלחינו והעלו בקבוצה שירים מולחנים. האותיות המשמשות לכתיבה הן אותיות עבריות. התדר מחוץ, מתגעגע ועוקץ-מתקתק. טקסטים רבים זוכים לקריאות אכפתיות ומעמיקות, כולל הדים של שיתוף חוזר. גבולות הקבוצה נזילים, אך יש גרעין יוצרים קבוע ומוכר וכן הויי בשפה. למשל, הטיות ערביות לפעלים בעברית, כמו הפועל לפרגן – "פִּירְגְּנִיטוּלְכִּי" (פרגנתי לך) "פִּירְגְּנִיטוּלוּ" (פרגנתי לו); הקיצור הפייסבוקי "חחח..." הופך, בהומור עצמי המתייחס לביטוי האות קו"ף העמוקה בעיראקית ל"קקק..." ואפילו התמוזגת של עברית ועיראקית-יהודית זכתה לשם – "עיבראקית". כך, באחד הפוסטים שלו, קובע שלום הראל: "ב-10 בפברואר 2016 הומצא המונח 'עיברקית' כביטוי למה שקרה לשפה הבבלית בהשפעת העברית".

בהמשך הדברים אביא טעימה, מעט מן המעט, מהשירה המתפרסמת בקבוצת המשמרים³, בעברית ובעיראקית יהודית – ובעיבראקית.

שלום הראל⁴

לְסִינָה	בשפתה
(תרגום: סועאד ספיבאק)	שִׁפְתָּ אָמִי –
	שִׁפְתָּ דוֹרוֹת
לְסִין אָמִי –	אֲשֶׁר גָּלוּ מֵאֶרֶץ
לְסִין אֲגָ'אֵל	וְגָלוּ מִגְּלוֹתָם
אֲנִטְרָדוּ מִן אֶרֶד'ם	אֵל אֶרְצִי
וְנִטְרָדוּ מִן הוֹגְרָתָהֶם	
לִיאֶרְדִּי	עַד הַיּוֹם מְהֵרָה
	קוֹל אָמִי בְּאֶזְנִי,
	בְּשִׁפְתָּהּ.
לִיחַד אֱלִיּוֹם קִיירָן	
חֶסֶה לְאָמִי בְּאֶדְנִי,	
בְּלִסְיָנָה.	

3 קיימת גם יצירה ענפה בפרוזה, למשל הפינה "משולחנו של דאהוד" מאת דוד אביננדב עזר, שבה הוא מעלה סיפורים ואנקדוטות של "חוויית עיראקיות".

4 יליד 1951, מהנדס העוסק בנושאי אקולוגיה ושימור ערכי הטבע. הגיע לישראל בעודו בבטן אמו ונולד באוהל במעברת קוביבה בכפר גבירול. במלחמת יום הכיפורים נפצע בקרב שריון מול כוחות עיראקיים בסוריה. שלום הוא פעיל בולט בקבוצת המשמרים ואף טבע את המושג "עיבראקית". מדבריו: "עמדתי במאפיית 'נעמה' באור יהודה ובחרתי זנגולות חמות. אישה שעמדה לצדי, פנתה ואמרה איזה יופי, אשכנזי שאוהב זנגולות עיראקיות. מיד תיקנתי אותה שאני עיראקי משני הצדדים ושהורי עלו מהעיר טוֹז ח'וֹרְמָאטוֹ שליד בגדאד. האישה, מתברר שהייתה זו מנהלת הקבוצה וזהבה ברכה, התגלגלה מצחוק מהשם הפיקנטי ומיד צירפה אותי למשמרים תוך בקשה להעלות פוסט על העיר הזו".

ח'אלו נאג'י

נאג'י דודי שְעֵלָה בֶּן שְלוֹשִׁים מִבְּגֶדֶד, לֹא נִשָּׂא מֵעוֹלָם.
כְּמוֹנִי הָיָה. מִתְבַּיֵּשׁ עִם נָשִׁים וְנִכְלָם.
עֵת נִמְנֵם עַל מִטַּת הַסּוּכָנוֹת וְהָיוּ נוֹפְלוֹת אֲגוּרוֹת מִפִּסּוֹ אֶל פִּסִּי
עֶצֶם עֵין אוֹהֶבֶת וְעוֹד הוֹסִיף מִטְבֵּעַ חֲגִיגִי
כְּדִי שְׁאֲקִנָּה סְכָרִית חֲאֻמָּד' - חָלוּ בְּמַכְלַת שֶׁל 'הָרוֹן
אוֹ אֶפְלוּ מִכְלָלָה אֲדָמָה אֶצֶל הָרוֹכֵל
שְׁעֵבֶר בַּחֲצַר בֵּית הַסֵּפֶר
עִם גִּיגִית עַל רֹאשׁ עֲטוּף מִגָּבֶת
וְהִכְרִיז בְּקוֹל חֲרוֹמָף:
"חֲמוּדָה יָהּ וְוֹלֵד".

ח'אלו נאג'י הָיָה מִכִּין גְּלִידָה בְּמִרְפֶּסֶת הַצָּרִיף
מִרְבַּע בְּלוֹק קָרַח כְּתוּשׁ וּבִקְבוּק מִי וְרָדִים
לְעֵינֵי הָאֲחִינִים,
וְתוֹף סִיבּוֹב הִידִית מִסֵּפֶר בְּעָרְגַת נֶפֶשׁ וְגוֹף
עַל סָאֻמָּק חֲדָקָל מִסְּגוּף⁶.

טְרַנְזִיסְטוֹר קָטָן בִּידוֹ
הִדְהִד חֲדָשׁוֹת בֶּהֶן לֹא הָאֻמִּין
בְּזֶמֶן שֶׁשֹּׁמֵר עַל אֶתְרֵי בְּנֵיהַ בְּלִילוֹת
קוֹמוֹת אֲבָנִים אֲפֹרוֹת עַל חֲבֻרוֹת מַעֲבָרוֹת.

5 יליד 1954, מהנדס מערכות מידע, בן להורים שעלו מבגדאד, יליד מעברת כפר ענא באור יהודה, שבה התגורר עד גיל 13. מדבריו: "על המשמרים שמעתי מהזג בשכונה ומיד הצטרפתי לקבוצה. התחלתי לכתוב בקבוצה בוהירות ובוהות בדויה של עובד בחנות מכולת עיראקית באור יהודה, שאשתו שוהה אצל אחותה בטבריה עם פתק של רופא שאסור לה להתרגז, ובינתיים חמותו נשארה לגור אצלו ומבשלת לו 'דייסה' חמה בכל בוקר. לאחר מכן התקרבותי לדמותי האמיתית וכתבתי על גבר גרוש, שמיום גירושיו לפני שלוש שנים לא התמזל מזלו עם אישה. בצר לו הוא פנה אל פתאחת פאל עיראקית, מגדת עתידות הקוראת בעיניים, וזו בישרה כי יש עליו שלוש עיניים רעות, שכל אחת מהן בצבע אחר. הפתרון שהציעה מגדת העתידות לבעיה היה מפתיע. לימים הומחו הסיפור ועלה כהצגה קצרה, 'שלוש עיניים רעות', על במת היכל התרבות באור יהודה, ובהצגה זו שיחקתי את אחת הדמויות".

אפרים הוא מהבולטים ביצרי "המשמרים" וכותב בעיקר פרוזה. שני השירים המובאים פה לקוחים מ"שירת המעברה" שלו.

6 מְסֻגּוּף (אפרים פריזד מסביר): "צלוי על מדורה פתוחה. זו שיטת צלייה עיראקית של דגים. רבים מאנשי המעברות היו מזכירים את המאכל בגעגוע אדיר, בגלל המצוקה של חוסר האוכל במעברות ובגלל הטעם הבלתי נשכח של דגי החידקל".

יתום מאב מגיל חמש, גר עם אמו נאנא לולו בצריף
ומשם עברו לשכון עליו פעם שמר
שם נאנא מתה ושם הוא נשאר
חי ומת עירי וואלי לא ידע אף אשה
ואני שידעתי אומר לזכרו ברכה
ותוהה אם טוב לו היה – או שמא רע.

בלמעברה

נאנא לולו לעזיזי כאן ביהא שכזי
בלצריף ווצתני אשולון מסאולי:
חד' פאנוס ודאואר בינאת ל'נכיל
אולא תרג'ע לימא ל'פנג'אן מטרוס
לזאמה לענוה חיל וומלט בל דיוס

במעברה

לסבתא לולו היקרה היתה הדרת כבוד
בצריף הטילה היא עלי משימת מצוד:
קח עששית של לוקס ולך חפש
בגן בינות עצים היטב פשפש
ואל תשיב ריקם את הכד
בעז אחז בעז וחלב בדד

אפרים פריזד אסף ותרגם לעברית שורה של שירי־עם בבליים קצרים שהיו מושרים, או מדוקלמים, בפי בני הקהילה היהודית בעיראק. את השיר "ט'לעת אל שמיסה" (בקעה לה השמש) נהגו לשיר כשזרחה השמש לאחר ימי גשם רבים.

ט'לעת אל שמיסה

ט'לעת אל שמיסה
עלה קבת עישה

בקעה לה השמש

שמש פז הפציעה
על חדרה של עישה

עישה בת אל פאשה
תלעב בל ח'רח'אשה

עישה בת הפאשה
ברעשן קשקשה

צ'אח אל דיכ בל בסתאן
אללה ינצ'ר אל סלטאן

עת תרנגול קרא בגן
אל, נצר את הסלטאן!

דלתות⁸

בּוּאָב

בְּצַדְרִי אָכּוּ בּוּאָב יְרִידוֹן יִנְפָתְחוּן וּמָן
צִפְּחַת אֶלֶכּ מָא יְרִידוֹן
אָנָּה קֹדֶכְתֵּב צוּט, נֶר'מָה, כְּלָמִי. בֶּס מָא
לִקְבֵּב מֵאֲלִי
וּשְׂאֵט עֵבֶר צוּב אֶל בּוּנוֹכ, עֵקֶל.
וּאָכּוּ רִג'וֹל יֶרְכָד'וֹן לְכָל צִפְּחָה
יִסְיָבוּהָ לְלִשָּׁה בְּלֹא דָרֵב, בְּלֹא טָרִיק
וּמָא יִפְתָּה־מוֹנֵן לִיוֹנֵן
וּיְדוּוֹרוּהָ לַח'וֹרִיָּה מֵאֶלֶם בְּצַחֲרַת לְצ'וֹל
וּיְלִידִקְדֵּק עָלָה בּוּאָבִי יַעֲלִינוּ לְמָאִי
וּיִטְרֶס וּיֵאכְדָּה כְּלָה וּוִינֵן

בְּחִזִּי יִשְׁנֵן דְּלָתוֹת הַמִּתְאָוֹת לְהַפְתָּח וּבִד
בְּבִד מְמָאָנוֹת
אֲנִי רוֹשֵׁם אוֹשָׁה, צָלִיל, מְלָה. לֹא אֶת חֲדָרִי
וְנִחַל שְׁעוֹבֵר לוֹחֵךְ אֶת הַגְּדוֹת, מִתּוֹן
וַיֵּשׁ רִגְלִים שְׂרָצוֹת לְכָל עֵבֶר,
נוֹטְשׁוֹת גּוֹף לֹלֵא כּוּוֹן, וְאִינֵן מְבִינּוֹת לְאֵן
וּמְבַקְשׁוֹת אֶת חֲרוּתֵן בְּמִרְחֵבִי צֵעַן
וְהַמִּתְדַּפֵּק עַל דְּלָתוֹתֵי עוֹלָה עַל גְּדוֹתֵי
וְלוֹקַח אֶתוֹ אֶת הַכָּל.

הָאֵם יִשְׁנוּ מִקּוֹם כִּזֶּה... טוֹז ח'וֹרְמָאטוּ?

תרגום: אפרים פריז

הוּ סִינִיָּה, הָאֵטִי, עֲצָרִי רִגְעֵי קֵט
לְאֵן אֶת נַחֲפֹזַת, נַחֲלִיף רַק מִשְׁפֵּט
אֲגֹל דִּקְתָּם, שְׁמַעִי נָא סְפּוֹר...
שְׂאֵלָה לִי אֵלֶיךָ כִּי בְּעִיר יֵשׁ דְּבוּר

כְּלוּם אֵמֶת בְּשִׁמוּעָה? הִישׁ? הָאֵמָנָם?
הָאֵם טוֹז ח'וֹרְמָאטוּ מִקּוֹם חִי וְקָזָם?

אָקוּ הֶכֶד' מִכָּאן... טוֹז חוֹרְמָאטוּ?

אָח, יָא סִינִיָּה, סְטַאבְרִי בֶס שְׁוֹאִיָּה.
לְוֹן קֵאתְרִכְד'ן? וְסִי יוּ בְּאֵעֲדֵן?

קִדְרִיד אַחֲכִילֵכ שֵׁן, בֶּס דֹּאקִיקֶתֶן
וּוִי הִי אֲשִׁלוֹן דֹּאקָה
יָא סִינִיָּה רַר קִדְתְּצ'אָקָה

בְּבֹאֲלֵלָה בְּבֹאֲלֵלָה מָא ח'מִלְתוּ
אָקוּ הֶכֶד' מִכָּאן... טוֹז ח'וֹרְמָאטוּ?

7 מלונאי, יליד 1964. דבריו: "הורי חיו עד יום מותם ברדיוס הקטן של מחנה העולים 'שער העליה'. גרנו בשיכון, ארבע דירות בכניסה אחת, בני משפחה אחת. הסבתא גרה בקומת הכניסה, וכל הכניסה דיברה עיראקית. העיראקית היא שפת האם שלי. 'משמרים' הגעתי באופן מקרי לחלוטין. פשוט רציתי לברר מה המושג הזה 'משמרים'. יורם חורש מכונה בקבוצה 'הג'אנובי', הדרומי, בשל מקום מגוריו באילת. בזכות שליטתו הנדירה בשפה ופרץ היצירה היומיומית שלו, הפך הג'אנובי לאחד מכוכבי המשמרים, במיוחד בפינה "שירת השאט". שירה זו כתובה עיראקית ברובה, עוסקת בנושאים קלילים, ענייני דיומא, ברכות יום הולדת ומצבים הומוריסטיים מדומיינים. למשל שיר שבו זהבה, מייסדת המשמרים, קולפת בצל ותוהה תהיות באשר לחברים בקבוצה: "קאעדת זהבה וקאשרת בסאל" ("ישבה זהבה וקילפה בצל"). שירו "אָקוּ הֶכֶד' מִכָּאן... טוֹז ח'וֹרְמָאטוּ?" המובא כאן, הגיע כתגובה מחויכת לגילוי קיומה של עיר בשם הזה בעיראק, כשהתברר שאבותיהם של שלום הראל ושל סִינִיָּה הגיעו ממנה. בשיר אחר "ממנה" יורם חורש את שלום לראשות העיר טוֹז ח'וֹרְמָאטוּ.

8 את השיר "דלתות" כתב יורם חורש בעברית ותרגם תרגום עצמי לעיראקית.

והסָה יג'י הַם שְׁלוֹם הָרָאֵל
לְזֶם בְּאִידוֹ תַרְמִיל וּמִקֵּל
ח'טָאָר יִקְטִלְנִי ח'וֹשׁ קֵטְלָה...
וְתַכְף יָבוֹא גַם שְׁלוֹם הָרָאֵל
אוּחוֹז בִּידוֹ תַרְמִיל וּמִקֵּל
כְּדִי לְהַצִּילָהּ בִּי כְהֶגֶן

זמירה פורן-ציון

בְּלִמְכָּאֵן לִגְיָתוֹ מָנוּ (בַּמָּקוֹם מִמָּנוּ בִּאתִי)

בְּלִמְכָּאֵן לִגְיָתוֹ מָנוּ יִצְאוּ הַמְּלִיִּם מִן הַפֶּה עֲגָלוֹת
וּמַחְלִיקוֹת בְּגָרוֹן, כְּנִי זְנוּגוּלָה בְּסִילָאָן¹⁰.

בְּלֵאִיאָם אֶל-סוּדָא¹¹ נִכְנסוּ הַמְּלִיִּם לַגּוֹף דּוֹקְרוֹת
וְאַרְכוֹת, כְּסִכּוֹתֶיהָ נֶאֱנָא נְגֵאֵת אֶל-כִּיאָטָה¹².

בְּלִמְכָּאֵן לִגְיָתוֹ מָנוּ נִשְׁפְּכוּ חֲלוּמוֹת אֵלֵי נְהָרוֹת לַעֵת לַיִל
תַּנִּים קָרְעוּ בְּקוֹלָם אֶת הָאֶפֶק, לְהַבּוֹת נֵר זַחְלוֹ
עַל קִירוֹת הַקִּרְשִׁים.

בְּלִמְכָּאֵן לִגְיָתוֹ מָנוּ הֵיינוּ יְלָדוֹת חֲמוֹת עַל מְטוֹת בְּרָזֶל קִטְנּוֹת.
"דִּלְלוֹן לְוּוֹאֵלֵד דִּלְלוֹנִי"¹³, שָׁרָה נֶאֱנָא, בְּלִי חֶשֶׁד וּבְלִי עֶרְמָה.
כִּיתוּמִים הֵיינוּ. אֲשֶׁלוֹן פְּרוּנָה הוּנָא יֶא-נֶאֱנָא בְּכַפֵּר-עֲנָא¹⁴,
צְרִיפִים זְרוּקִים בְּמִרְחָבֵי אֶלֶף לֵילִי וּלֵילִי¹⁵.

בְּלִמְכָּאֵן לִגְיָתוֹ מָנוּ רִקְדָּתִי בַּחֲצֵאִית פְּרָחִים
תַּפּוּרָה בְּמִכּוֹנֵת זִיגְנֵר שְׁחוּרָה. רִצְתִי-קִפְצָתִי
כְּמוֹ שְׁפִירִית מַעַל חוּבִיזוֹת וּבְרִקְנִים,
קָלוֹת הָיוּ רִגְלֵי וְחֲלוּמוֹתַי גְּדוֹלִים.

9 בת כפר ענא, ילידת 1954. אמנית, חוקרת ושחקנית יוצרת. דוקטור לספרות עברית. ממקימות תנועת "אחותי למען נשים בישראל" ו"לבי במזרח, למען הקצאה שיויונית בחינוך ובתרבות". מדבריה: "דיברתי ערבית-יהודית עיראקית עם הורי ומשפחתי המורחבת וגם בשכונת מגורי כפר ענא שבאזור יהודה. עברית ממש דיברתי רק כשהגעתי לגן. מכיתה א' עד ח' למדתי בבית הספר 'במעלה' באזור יהודה יחד עם פריים מהמשמרים (אפרים פריד). הקשר בין שנינו התחדש דרך פייסבוק. ראיתי שהוא משתייך לקבוצת 'המשמרים' והיות שאני הולכת שבי אחרי כל משפט בעיראקית הצטרפתי מיזומתי לקבוצה... מקום הולדתי כפר ענא מכונה עיראק הקטנה. יש חנות תבלינים בשוק באזור יהודה בשם הוה, ובכלל, אור יהודה היא עיראק הקטנה אף יותר מרמת-גן".

10 כמו זאנגולה, מאפה עטוף בדבש תמרים.

11 בימים השחורים.

12 אימא נג'את התופרת.

13 תפנקי ותערסלי את הילד, תפנקי בשיר הערש.

14 איך זרקו אותנו, הוי אימא, כאן בכפר ענא.

15 אלף לילה ולילה.